

ŽMOGAUS TEISIŲ
STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS
MONITORING INSTITUTE

*Sulaikymo
ir
suėmimo
reglamentavimas
ir taikymas Lietuvoje*

2012 m. birėelis

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius
Tel: +370 (5) 23 14 681
Fax: +370 (5) 23 14 679
E-mail: hrmi@hrmi.lt
Internet: www.hrmi.lt

Tyrimą atliko:
Karolis Liutkevičius

Tyrimą redagavo:
Henrikas Mickevičius, Jūratė Guzevičiūtė, Mėta Aduvavičiūtė

Tyrimą parėmė:
Nyderlandų Karalystės ambasada Lietuvoje

Open Society Foundation

Turinys

Turinys	
I. Įžanga	3
II. Laikinas sulaikymas	3
III. Suėmimas	4
III. 1. Nepakankamas švelnesnių kardomųjų priemonių taikymas	5
III. 2. Ydinga teismų praktika aiškinant suėmimo pagrindus	5
III. 3. Suėmimo skyrimo tvarkos reglamentavimo problemos	6
III. 4. Suėmimo pratęsimas	7
IV. Asmens teisės sulaikymo ir suėmimo metu	8
IV. 1. Pareiga asmenims išaiškinti jų teises	8
IV. 2. Teisė apskųsti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų veiksmus	8
IV. 3. Teisė į gynėją	9
IV. 4. Suimtųjų teisė pasimatyti	9
V. Sulaikymo ir suėmimu padarytos žalos atlyginimas	10
V. 1. Žalos atlyginimas neteismine tvarka	10
V. 2. Žalos atlyginimas teismine tvarka	10
VI. Išvados ir pasiūlymai	11
Išnašos	13

I. Įžanga

Sulaikymas ir suėmimas yra bene labiausiai žmogaus teises varžančios procesinės prievartos priemonės, kurios gali būti pritaikytos asmeniui ikiteisminio tyrimo metu. Šios priemonės maksimaliai apriboja asmens laisvę, prisideda prie stigmatizacijos ir socialinės atskirties didinimo, sudaro prielaidas prarasti darbą bei dėl blogų laikymo sąlygų - patirti fizinę ir psichologinę žalą. Nepagrįstas arba nepagrįstos trukmės sulaikymas ar suėmimas gali pažeisti nekaltumo prezumpciją. Tačiau nepaisant šių aplinkybių, sulaikymas ir suėmimas Lietuvoje, tiriant nusikalstamas veikas, pasitelkiamas dažnai. Deja, šiems teisės institutams ir su jais susijusioms problemoms nei akademinėje literatūroje, nei praktiniuose tyrimuose nėra skiriama pakankamai dėmesio.

Atsižvelgiant į tai, *Žmogaus teisių stebėjimo institutas* atliko sulaikymo ir suėmimo teisinio reglamentavimo bei praktikos tyrimą bei jo pagrindu parengė šią analitinę studiją, kuria siekiama atskleisti esmines dabartinės sistemos problemas ir pateikti siūlymus dėl jų sprendimo.

Tyrimo metu atlikta su suėmimu ir sulaikymu susijusių teisės aktų, Europos žmogaus teisių teismo ir Lietuvos Respublikos teismų sprendimų, reikšmingų statistinių duomenų analizė, vykdytos tikslinių grupių apklausos.

II. Laikinas sulaikymas

Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje laikinas sulaikymas suprantamas kaip asmens laisvę ribojanti procesinė prievartos priemonė.¹ Asmuo gali būti sulaikomas dviem atvejais: 1) prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali asmenį sulaikyti, kai jis yra užkluptas darant nusikalstamą veiką ar tuoj po to, kai ją padarė, arba 2) ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu, tais atvejais, kai yra pagrindas ir sąlygos asmeniui skirti suėmimą.²

Pirmuoju atveju sulaikymas taikomas, siekiant nustatyti asmens tapatybę bei užtikrinti, jog asmuo nepabėgtų. Tačiau jei asmens tapatybę galima nustatyti iš karto ir nėra tikimybės, kad asmuo bėgs ar slėpsis, sulaikymas neturi būti taikomas.³ Ši priemonė turėtų būti taikoma ribotai ir tik esant būtinybei, kai minėtų tikslų negalima pasiekti kitomis, asmens laisvės neribojančiomis priemonėmis, o ne visiems asmenims, kurie įtariami galėję padaryti nusikalstamą veiką.

Deja, išsamių laikino sulaikymo taikymo praktikos tyrimų Lietuvoje nėra atlikta; nerenkama ir pakankamai statistinių duomenų, kurie leistų įvertinti problemos mastą. Akademinėje literatūroje išreiškiama nuomonė, jog šia procesinės prievartos priemone linkstama piktnaudžiauti, taip pažeidžiant žmogaus teises.⁴ Apie ikiteisminio tyrimo pareigūnų polinkį piktnaudžiauti laikinu sulaikymu, kuomet asmuo sulaikomas nepagrįstai arba yra laikomas nepagrįstai ilgai, yra pasisakęs ir Seimo kontrolierius.⁵ Deja, šiuo metu prieinami duomenys nėra pakankami visapusiškam šios srities situacijos įvertinimui atlikti.

Tačiau pastebėtina, kad dabartinis teisinis reglamentavimas sudaro palankias sąlygas minėtajam piktnaudžiavimui: *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso* (toliau - BPK) originali 140 straipsnio redakcija, reglamentavusi laikiną sulaikymą, *expressis verbis* nustatė sąlygą, kad asmenį, užkluptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj pat po jos padarymo, galima sulaikyti tik tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad asmuo gali pabėgti, ar iš karto neįmanoma nustatyti jo tapatybės.⁶ Tačiau 2007 metais šis straipsnis buvo pakeistas ir ši proporcingo taikymo reikalavimą įtvirtinanti sąlyga buvo pašalinta.⁷

BPK nustato, kad maksimalus sulaikymo terminas yra keturiasdešimt aštuonios valandos.⁸ Ši garantija kyla iš Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, kad „nusikaltimo vietoje

sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą“. Tačiau derėtų pabrėžti, kad keturiasdešimt aštuonios valandos yra ilgiausias galimas asmens sulaikymo terminas, ir, atsižvelgiant į tai, kad sulaikymas yra asmens teisę į laisvę iš esmės varžanti priemonė, jis turėtų būti taikomas tik išimtiniais atvejais. Tai iš dalies atsispindi ir BPK, kuris numato, kad „laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir būtiniesiems proceso veiksmams atlikti“.⁹ Tačiau tokia nuostata nėra pakankamai konkreči, kad būtų užtikrinta, jog maksimalus sulaikymo terminas būtų taikomas tik išimtiniais atvejais, o nepagrįstai ilgai trukęs asmens sulaikymas - pripažintas neteisėtu.

Kita su laikinu sulaikymu susijusi problema yra realaus šios procesinės prievartos priemonės kontrolės mechanizmo nebuvimas. BPK 44 straipsnio 3 dalis nustato, kad kiekvienas sulaikytasis turi teisę kreiptis į teismą, skųsdamasis dėl neteisingo sulaikymo. Vis dėlto tai tik bendro pobūdžio, principinė nuostata, skirta užtikrinti asmens teisių baudžiamajame procese pagrindus,¹⁰ nenumatanti konkretaus šios teisės įgyvendinimo mechanizmo.

Sulaikymą asmuo galėtų skųsti bendrąja tvarka, kuria skundžiami kiti ikiteisminio tyrimo pareigūnų proceso veiksmai ir nutarimai, tačiau tokiu atveju skundas tiesiogiai arba per ikiteisminio tyrimo pareigūną pirma paduodamas prokurorui, šiam skundą atmetus - aukštesniajam prokurorui, ir tik šio nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui, t.y. nagrinėjamas teisme.¹¹ Reikia pastebėti, kad sulaikytasis skųsti ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus dažnai gali tik per pačius pareigūnus, kuriems BPK numato vienos dienos terminą skundą perduoti prokurorui.¹² Tuo tarpu terminas, per kurį prokurorai ir ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo išnagrinėti skundus, yra dešimt dienų.¹³ Taigi net prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui pripažinus, kad asmuo buvo sulaikytas neteisėtai, šis sprendimas būtų priimtas jau pasibaigus sulaikymo terminui.

Kita vertus, BPK nedraudžia su skundu dėl galimai neteisėto sulaikymo kreiptis į teismą - tokia teisė tiesiogiai numatyta BPK.¹⁴ Tačiau tokių skundų pateikimui ir nagrinėjimui nėra numatyta jokios specialios, pagreitinotos procedūros. Todėl skundas tokiu atveju taip pat būtų išnagrinėjamas tik po sulaikymo termino pabaigos. Taigi šiuo metu nėra realių galimybių įgyvendinti BPK įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą dėl jo neteisėto sulaikymo, siekiant tokį sulaikymą nutraukti.

III. Suėmimas

Suėmimas - tai viena iš BPK numatytų kardomųjų priemonių, kuriomis siekiama užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms.¹⁵ Šią kardomąją priemonę įtariamajam gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas.¹⁶ Skiriant suėmimą, turi egzistuoti bent vienas iš keturių BPK įtvirtintų pagrindų: turi būti pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs ar slėpsis, trukdys procesui, darys naujus nusikaltimus arba turi būti gautas prašymas įtariamąjį išduoti užsienio valstybei.¹⁷ Taikant šią kardomąją priemonę taip pat būtinos dvi sąlygos: suėmimui keliamų tikslų neturi būti įmanoma pasiekti kitomis kardomosiomis priemonėmis, o už nusikalstamą veiką, kurios padarymu įtariamasis asmuo, turi būti numatyta griežtesnė negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmė.¹⁸

Suėmimo reglamentavimo ir taikymo praktikos analizė atskleidė Lietuvos teismų polinkį šią kardomąją priemonę skirti per dažnai, nepakankamai taikant jos alternatyvas. Taip pat pastebėtina, kad teismai, pagrįsdami skiriamą suėmimą, kai kuriais atvejais nukrypsta nuo Europos žmogaus teisių teismo (toliau - EŽTT) suformuotos praktikos. Problemų nustatyta ir suėmimo reglamentavime: BPK įtvirtinta suėmimo skyrimo tvarka sudaro prielaidas dažnam suėmimo taikymui bei numato galimybes suėmimą tęsti neribotą laikotarpį, kai kuriais atvejais asmeniui netgi atliekant visą bausmę, prieš pripažįstant jį kaltu.

Suėmimas yra pati griežčiausia Lietuvos teisinėje sistemoje taikoma kardomoji priemonė, reiškianti įtariamojo ar kaltinamojo laisvės suvaržymą, prilygstantį laisvės atėmimo bausmei.¹⁹ Tarp kitų asmens laisvę varžančių kardomųjų priemonių suėmimas yra *ultima ratio*, todėl siekiant užtikrinti asmens teisę į laisvę, suėmimas turėtų būti skiriamas išimtiniais atvejais, kai švelnesnės kardomosios priemonės yra netinkamos tiems patiems rezultatams pasiekti.²⁰

Apie teismo pareigą svarstyti alternatyvias suėmimui priemones yra pasisakęs EŽTT.²¹ Ši pareiga kyla ir iš BPK nustatyto reguliavimo. Taigi siekiant kardomosioms priemonėms keliamų tikslų, išeities taškas turėtų būti švelnesnių, mažiau ribojančių priemonių taikymas, ir tik įrodžius šių priemonių nepakankamumą turėtų būti svarstomas suėmimo skyrimas.

III. 1. Nepakankamas švelnesnių kardomųjų priemonių taikymas

Viena didžiausių problemų, susijusių su suėmimo taikymu, yra ta, jog Lietuvoje teismai suėmimą skiria itin noriai. Tai geriausiai iliustruoja pastarųjų metų suėmimų skyrimo statistika: 2007-2011 m. skirta vidutiniškai 1815 suėmimų per metus.²² Tuo tarpu kitos teismo skiriamos asmens laisvę ar teisę į nuosavybę varžančios kardomosios priemonės - namų areštas ir užstatas - galinčios pakeisti suėmimą, tuo pačiu laikotarpiu vidutiniškai per metus skirtos atitinkamai 69 ir 106 kartus.²³ Šie dideli skirtumai akivaizdžiai liudija, jog suėmimas yra suvokiamas kaip pagrindinė pasitelktina kardomoji priemonė, o švelnesnės priemonės yra taikomos tik retais atvejais. Taigi praktikoje suėmimo statuso kaip *ultima ratio* nėra paisoma ir netgi vadovaujamosi priešinga nuostata, jog suėmimas yra pagrindinė kardomoji priemonė, kurią išimtiniais atvejais gali pakeisti kitos, švelnesnės priemonės.

Tai tiesiogiai atsispindi ir teismų priimamuose sprendimuose. BPK nustato, kad nutartyje skirti suėmimą turi būti nurodomos suėmimo skyrimo sąlygos.²⁴ Tokie patys reikalavimai keliami ir nutarčiai pratęsti suėmimą.²⁵ Viena iš šių sąlygų - reikalavimas, kad tų pačių tikslų nebūtų įmanoma pasiekti švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis.²⁶ Taigi teismas, priimdamas nutartį skirti ar pratęsti suėmimą, joje turi tinkamai motyvuoti, kodėl tų pačių tikslų negalima pasiekti taikant švelnesnes priemones. Deja, praktikoje šio principo nėra laikomasi: teismai priimdami nutartis dažnai tiesiog nurodo, kad švelnesnės priemonės nėra tinkamos, plačiau šio sprendimo nemotyvuodami,²⁷ arba švelnesnių priemonių tinkamumo apskritai nesvarsto.²⁸

Taip pat kartais, pagrįsdami vienos iš suėmimo sąlygų - švelnesnės kardomosios priemonės netinkamumo - buvimą, teismai tiesiog nurodo suėmimo skyrimo pagrindus.²⁹ Tačiau skiriant suėmimą yra būtinos abi suėmimo skyrimo sąlygos ir bent vienas suėmimo skyrimo pagrindų. Teismai, skirdami suėmimą, privalo pagrįsti tiek nurodyto pagrindo, tiek sąlygų egzistavimą, o ne tik formaliai juos išvardinti. Atvejais, kuomet teismai motyvuoja suėmimo skyrimą vien išvardindami suėmimo pagrindus bei jais pagrįsdami vieną iš sulaukymo sąlygų - švelnesnių priemonių netinkamumą - yra laikomi nepagrįstu įstatyme numatytų reikalavimų nepaisymu. Tokia ydinga praktika įgalina teismus skirti suėmimą jo tinkamai nemotyvuojant, taip piktnaudžiaujant šia kardomąja priemone.

Apibūdinta teismų praktika rodo labai formalų teismų požiūrį į reikalavimą motyvuoti kardomosios priemonės skyrimą bei atskleidžia ydingą praktiką suėmimą vertinti kaip pagrindinę kardomąją priemonę.

III. 2. Ydinga teismų praktika aiškinant suėmimo pagrindus

BPK įtvirtinti suėmimo pagrindai atitinka asmens laisvės apribojimo pagrindus, numatytus *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje* (toliau - EŽTK).³⁰ Deja, taikydami šiuos pagrindus Lietuvos teismai ne visada vadovaujasi EŽTT praktika. Vienas iš suėmimo pagrindų, numatytų ir EŽTK, ir BPK, yra tikimybė, jog įtariamasis bėgs arba slėpsis. EŽTT savo praktikoje yra daug kartų pabrėžęs, kad tikimybė, jog įtariamasis bėgs ar slėpsis, negali būti matuojama remiantis vien jam gresiančios sankcijos griežtumu, bei turi būti vertinama atsižvelgiant ir į kitas reikšmingas aplinkybes.³¹ Tačiau Lietuvos aukščiausiasis teismas (toliau - LAT), aiškindamas šį suėmimo pagrindą, šiek tiek nukrypo nuo minėtosios EŽTT praktikos. LAT aiškinime nurodoma, jog skiriant suėmimą, grėsmės, kad įtariamasis bėgs arba slėpsis, pagrindu turi būti vertinamos visos BPK numatytos aplinkybės, t.y. atsižvelgiama „į įtariamojo šeiminei padėtį, nuolatinę gyvenamąją vietą, darbo santykius, sveikatos būklę, ankstesnį teistumą, ryšius užsienyje ir kitas aplinkybes“.³² LAT pabrėžė, kad sankcijoje numatyta griežta laisvės atėmimo bausmė priskirtina „kitų aplinkybių“ kategorijai, ir kad „[j]ei remiantis minėta aplinkybe galima padaryti išvadą, kad asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, tai tada jos gali pakakti tam asmeniui skirti arba pratęsti suėmimą“.³³

Šis aiškinimas teismų, skiriančių suėmimą, praktikoje taikomas jį dar šiek tiek pakeitus:

„[...] J. S. įtariamasis padaręs keturias nusikalstamas veikas, iš kurių dvi pagal įstatymą, ne tik kad susijusios su smurtu, bet ir priskiriamos apysunkių nusikaltimų nuosavybei kategorijai. Už šių veikų padarymą pastarajam gresia pakankamai griežta laisvės atėmimo bausmė. Todėl vien ši aplinkybė, priskiriama LR BPK 122 str. 2 d. vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai ir [...] yra pakankamas pagrindas manyti, jog J. S. būdamas laisvėje ir siekdamas išvengti gresiančios bausmės, bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų [...]“³⁴

„J. M. įtariamas padaręs tris nusikalstamas veikas dorovei, iš kurių dvi, pagal įstatymą, priskiriamos apysunkių nusikaltimų kategorijai, tuo tarpu trečia - sunkių. Už šių veikų padarymą pastarajam gresia pakankamai griežta laisvės atėmimo bausmė. Todėl vien ši aplinkybė, priskiriama LR BPK 122 str. 2 d. vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai ir [...] yra pakankamas pagrindas manyti, jog J. M. būdamas laisvėje ir siekdamas išvengti gresiančios bausmės, bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų“;³⁵

„[...] J. Č. įtariamas padaręs keturis nusikalstamos veikos epizodus, iš kurių vienas - sukčiavimas, priskiriamas sunkių nusikaltimų kategorijai. Už šį nusikaltimą J. Č. gresia ganėtinai griežta laisvės atėmimo bausmė. Todėl vien ši aplinkybė, priskiriama LR BPK 122 str. 2 d. vartojamai „kitų aplinkybių“ sąvokai ir [...] yra pakankamas pagrindas manyti, jog J. Č. būdamas laisvėje ir siekdamas išvengti gresiančios bausmės, bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų [...]“.³⁶

Kaip matyti iš šių sprendimų, Lietuvos teismai grėsmės, kad įtariamasis bėgs ar slėpsis, pagrindą kartais aiškina priešingai, nei nurodo EŽTT, ir griežta už nusikalstamą veiką numatyta sankcija savaime tampa pagrindu paskirti suėmimą. Tokia ydinga praktika nėra absoliuti - teismuose taip pat priimami ir sprendimai, atitinkantys minėtąją EŽTT praktiką, kuriuose vien griežta sankcija nepripažįstama pakankamu pagrindu manyti, jog asmuo bėgs ar slėpsis.³⁷ Tačiau prieš tai cituoti pavyzdžiai rodo, jog teismų praktika yra nevieninga, ir linkusi nukrypti nuo EŽTT suformuotos doktrinos.

III. 3. Suėmimo skyrimo tvarkos reglamentavimo problemos

Nepakankamas švelnesnių kardomųjų priemonių taikymas yra susijęs ne tik su netinkama teismų praktika. Teismų galimybes skirti švelnesnes priemones riboja ir reglamentavimas bei jo aiškinimas - sprendžiant dėl suėmimo skyrimo asmeniui, kuris prieš tai buvo sulaikytas, numatyta tik galimybė skirti suėmimą arba atsisakyti jį skirti.³⁸ Šiuo atžvilgiu problemų kelia ir Lietuvos aukščiausiojo teismo paskelbtas BPK aiškinimas, jog aukštesnės instancijos teismas, nagrinėdamas skundą dėl suėmimo paskyrimo ar pratęsimo, gali panaikinti nutartį skirti suėmimą, tačiau negali suėmimo pakeisti kita, švelnesne kardomąja priemone.³⁹ Toks LAT suformuotas BPK aiškinimas lemia, jog teismai negali sušvelninti paskirtos kardomosios

priemonės ir tais atvejais, kai skunde to tiesiogiai prašoma.⁴⁰ Nors, viena vertus, galima teigti, jog tokiomis nuostatomis siekiama apskritai apriboti kardomųjų priemonių taikymą, tačiau praktikoje tai veikia tik dažnesnį griežčiausios kardomosios priemonės pasitelkimą.

Tai, jog galiojantis teisinis reguliavimas sudaro palankias sąlygas dažnam suėmimo skyrimui, rodo ir šios kardomosios priemonės skyrimo tvarkos reglamentavimas. BPK 123 straipsnis nustato, kad, siekiant suėmimą skirti asmeniui, kuris prieš tai nebuvo sulaikytas (t. y. bendraja tvarka),⁴¹ prokuroras pareiškimu dėl šio asmens suėmimo kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją. Pareiškime nurodomi duomenys, kuriais grindžiama prielaida, jog atitinkamas asmuo padarė nusikalstamą veiką, bei suėmimo skyrimo sąlygos ir pagrindai. Gavęs tokį prašymą, ikiteisminio tyrimo teisėjas sprendžia dėl suėmimo skyrimo apie tai neinformavęs įtariamojo. Taigi iš esmės dėl didelės apimties ir, šioje studijoje, neribotos trukmės asmens laisvės suvaržymo sprendžiama asmeniui nedalyvaujant ir nežinant.

Tuo atveju, jei ikiteisminio tyrimo teisėjas nusprendžia skirti suėmimą, asmuo per 48 valandas pristatomas ikiteisminio tyrimo teisėjui, kur jis apklausiamas dėl suėmimo pagrįstumo.⁴² Apklauses asmenį teisėjas gali nuspręsti palikti skirtą suėmimą nustatant konkretų jo terminą, suėmimą pakeisti kita kardomąja priemone arba jį panaikinti.

Nors galima teigti, jog tokia tvarka siekiama kiek įmanoma sumažinti asmens laisvės suvaržymo atvejų skaičių, asmenį sulaikant ir pristatant teisėjui tik tais atvejais, kai šis iš anksto nustato, kad galimai yra pagrindas ar pagrindai ir sąlygos skirti suėmimą, jos taikymas praktikoje veikia duoda priešingų rezultatų. Vadovaujantis šia tvarka, teisėjui pateikiama asmenį kaltinanti medžiaga, nesudarant galimybės pačiam asmeniui pateikti savo paaiškinimų. Tokiu būdu, kai skiriamas suėmimas, visų pirma, sudaroma nuomonė apie šios kardomosios priemonės taikymo pagrįstumą, ir tik po to, jau pritaikius šią priemonę, išklausomi asmens paaiškinimai, taip sumažinant palankaus asmeniui sprendimo tikimybę. Tad tokia tvarka praktiškai lemia ne retesnį asmenų laisvės ribojimą, o didesnę suėmimo paskyrimo tikimybę.

Apie tai, kad dabartinis reglamentavimas teikia pirmenybę suėmimui, liudija ir kita BPK 123 straipsnio nuostata, numatanti, kad teisėjas, skirdamas suėmimą ar palikdamas jį galioti, gali pavesti prokurorui surinkti papildomą medžiagą.⁴³ Gavęs šią medžiagą teisėjas gali palikti skirtą suėmimą, jį pakeisti kita kardomąja priemone arba panaikinti. Taigi suėmimas gali būti skiriamas net tais atvejais, kai kyla abejonių dėl šios priemonės taikymo pagrįstumo, taip teisiniame reguliavime išplečiant šios priemonės taikymo galimybes.

Per platų suėmimo taikymą lemia ir antroji suėmimo skyrimo sąlyga, jog už nusikalstamą veiką, kurios padarymu įtariamas asmuo, būtų numatyta griežtesnė negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmė.⁴⁴ Tokia sankcija nustatoma už absoliučią daugumą *Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse* (toliau - BK) numatytų nusikalstamų veikų, net asmenį įtariant padarius sąlyginai mažo pavojingumo nusikalstamas veikas, kaip kad neteisėtas pelkių sausinimas⁴⁵ ar valstybės tarnautojo įžeidimas.⁴⁶ Kaip pabrėžiama Europos Komisijos užsakytame lyginamajame suėmimo instituto Europos Sąjungoje tyrime, Lietuvos BPK įtvirtintas vienerių metų „slenkstis“ iš esmės neturi jokios pridėtinės vertės ir tėra tik simbolinis.⁴⁷ Taigi toks BPK įtvirtintas reguliavimas sudaro galimybes griežčiausią kardomąją priemonę taikyti itin plačiai.

III. 4. Suėmimo pratęsimas

BPK nustato didžiausius leistinus suėmimo taikymo terminus: suėmimas, skiriant jį pirmą kartą, paskiriamas ne ilgiau kaip trims mėnesiams, ir negali būti tęsiamas ilgiau nei šešis mėnesius.⁴⁸ Taip pat numatoma šios taisyklės išimtis: ikiteisminio tyrimo metu suėmimas gali būti pratęsimas iki aštuoniolikos mėnesių (arba dvylikos mėnesių nepilnamečiams) tais atvejais, kai byla pripažįstama ypatingai sudėtinga ar didelės apimties.⁴⁹ Bylos ypatingas sudėtingumas ir didelė apimtis paprastai siejami su dideliu skaičiumi padarytų nusikalstamų veikų, įtariamųjų ar nukentėjusiųjų bei liudytojų, dalies proceso dalyvių gyvenimu užsienio valstybėse, poreikiu versti dokumentus iš užsienio kalbų, ilgalaikių ekspertizių atlikimu ir kitomis aplinkybėmis.⁵⁰

Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai šie ypatingi pagrindai aiškinami per plačiai. Pavyzdžiui, byla pripažįstant ypatingai sudėtinga ir pratęsiant suėmimą ilgiau nei šešiams mėnesiams, tai motyvuojama tik tuo, jog iki skirto suėmimo pabaigos nespėta atlikti DNR ir mikrodalelių ekspertizės,⁵¹ arba nespėtos atlikti fonoskopinė ir biologinė ekspertizės.⁵² Toks aiškinimas, lėtai atliekamą ikiteisminį tyrimą prilyginantis ypatingam bylos sudėtingumui, sudaro prielaidas vilkinti ikiteisminį tyrimą, tuo pačiu nepagrįstai tęsiant, taigi piktnaudžiaujant griežčiausia kardomąja priemone, todėl neturėtų būti pateisinamas.

Minėtasis didžiausio suėmimo taikymo termino apribojimas - aštuoniolika mėnesių (arba

dvylika mėnesių nepilnamečiams) - nėra absoliutus. Šis apribojimas išnyksta bylai patekus į teismą, ir suėmimas gali būti tęsiamas neribotą laikotarpį.⁵³ Toks reglamentavimas vertintinas itin neigiamai, kadangi sudaro prielaidas asmens, kuris dar nėra pripažintas padaręs nusikalstamą veiką, laisvę suvaržyti neribotam laikotarpiui, kuris gali būti toks pat ar net ilgesnis nei jam gresianti laisvės atėmimo bausmė. Toks ilgalaikis asmens laisvės suvaržymas ne tik pažeidžia jo teisę į laisvę, bet ir paneigia bet kokią laisvės atėmimo bausmės prasmę: suėmimo laikotarpis yra įskaitomas į paskirtą laisvės atėmimo bausmę,⁵⁴ todėl galima situacija, kai asmuo atlieka visą jam priklausančią bausmę dar prieš pripažįstant jį kaltu dėl atitinkamos nusikalstamos veikos.⁵⁵ Dėl tokio dabartinio reglamentavimo, teismas, spręsdamas dėl bausmės, kartais stengiasi parinkti laisvės atėmimo laikotarpį, kuris, visų pirma, būtų ne teisingas, o „sutalpintų“ visą suėmimo laikotarpį.⁵⁶

1996 metais, tuo metu galiojusiame BPK buvo įtvirtinta nuostata, kuri draudė suėmimą viso baudžiamojo proceso metu (taigi ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu) taikyti ilgiau nei du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės, numatytos už inkriminuojamą sunkiausią nusikaltimą.⁵⁷ Šia nuostata siekta užtikrinti, kad suėmimas, palyginus su asmeniui realiai gresiančia bausme, nebūtų tęsiamas nepagrįstai ilgai ir nevirstų išankstiniu bausmės atlikimu. Deja, ši nuostata nebuvo perkelta į naująjį BPK, įsigaliojusį 2003 metais.

Kita suėmimo pratęsimu reguliavimo problema yra susijusi su paties suimtojo dalyvavimu teismo posėdyje, kuriame svarstomas suėmimo pratęsimas. Suėmimą skiriant pirmą kartą, asmens dalyvavimas teismo posėdyje yra privalomas, tačiau, kai svarstomas suėmimo pratęsimas, BPK numato, jog būtinas yra tik suimtojo gynėjo ir prokuroro dalyvavimas. Tuo tarpu paties suimtojo buvimas posėdyje, jei suėmimas netrunka ilgiau nei šešis mėnesius, nėra privalomas.⁵⁸ Tokios nuostatos taikymas tam tikrais atvejais gali prieštarauti EŽTK įtvirtintiems reikalavimams. EŽTT yra ne kartą nurodęs, kad asmens dalyvavimas teismo procese yra reikalingas siekiant užtikrinti EŽTK 5 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą teisę kreiptis į teismą, kad šis priimtų sprendimą dėl suėmimo teisėtumo.⁵⁹ Tiesa, EŽTT nurodo, jog įmanomos šios taisyklės išimtis,⁶⁰ tačiau siekiant užtikrinti Lietuvos teismų praktikos atitikimą ne tik minimaliems EŽTK reikalavimams, tačiau ir aukštesniems žmogaus teisių apsaugos standartams, tikslinga visais atvejais užtikrinti suimtajam galimybę, esant jo reikalavimui, dalyvauti svarstant jo suėmimo pratęsimą. Šiame kontekste ypač svarbu atsižvelgti į tai, jog EŽTT yra prabrėžęs asmens dalyvavimo svarbą sprendžiant suėmimo skyrimo klausimą, kai vertinamos jo asmens savybės.⁶¹ Taip pat pastebėtina, kad EŽTT yra konkrečiai nurodęs, jog EŽTK 5 straipsnio 4 dalis taip pat taikytina ir sprendžiant klausimus dėl suėmimo pratęsimu.⁶²

IV. Asmens teisės sulaikymo ir suėmimo metu

BPK nustato ikiteisminį tyrimą vykdančių subjektų pareigas ir tam tikras garantijas, kuriomis siekiama užtikrinti nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens teisių apsaugą baudžiamojo proceso metu. Tai *inter alia* teisė į gynėją (advokatą),⁶³ teisė apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų veiksmus,⁶⁴ bei šių pareiga asmenims išaiškinti jų teises.⁶⁵ Deja, šios garantijos, nors ir yra aiškiai įtvirtintos BPK, praktikoje neretai įgyvendinamos netinkamai.

IV. 1. Pareiga asmenims išaiškinti jų teises

Pareigos asmenims išaiškinti jų teises vykdymas turi esminę reikšmę siekiant užtikrinti asmens teisių apsaugą, kadangi tik žinodamas ir suprasdamas savo teises bei jų gynybos priemones, sulaikytasis ar suimtasis gali jomis pasinaudoti. Tačiau dažnai šis reikalavimas išpildomas tik formaliai, paprasčiausiai išvardinant asmeniui jo turimas teises, plačiau neaiškinant jų turinio ir įgyvendinimo tvarkos, bei neįsitikinant, ar asmuo jas suprato.

ŽTSI atliktos tikslinių grupių apklausos, kurių metu buvo apklausiami asmenys, kuriems buvo taikytas sulaikymas ir suėmimas, atskleidė, jog pareiga informuoti kartais apskritai nevykdoma: ikiteisminio tyrimo pareigūnai preziumuoja, jog sulaikytieji ir suimtieji gerai išmano savo teises ir asmenį papildomai su jomis supažindinti nėra prasmės, o prašymai jas išaiškinti sukelia pareigūnų priešišumą prašančiųjų atžvilgiu.⁶⁶ Pareigūnai mano, kad asmenis supažindinti su jų teisėmis yra tik jų gynėjų pareiga, todėl teises išaiškinti atsisakoma, pabrėžiant, jog tai padarys gynėjas.⁶⁷ Apklausa rodo, kad ir valstybės skirti advokatai ne visada tinkamai supažindina asmenis su jų teisėmis.⁶⁸

Formalus asmens supažindinimas su jo turimomis procesinėmis teisėmis, tiesiog jas išvardinant arba šios pareigos pavedimas gynėjui negali būti laikomas tinkamu pareigos informuoti įgyvendinimu. BPK 45 straipsnis šią pareigą nustato teisėjams, prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, ir nenumato galimybės jos pavesti kitiems proceso subjektams. Ypatingai svarbu, kad šią pareigą tinkamai vykdytų ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kadangi ikiteisminio tyrimo metu sulaikytasis ar suimtasis dažniausiai tiesiogiai bendrauja būtent su jais.

Pareiga supažindinti asmenį su jo teisėmis netinkamai vykdoma ir tuomet, jei turimos teisės tiesiog išvardijamos, kadangi asmuo, neturintis specialių teisinių žinių, gali nesuprasti jų turinio ir dažniausiai nežinos pasinaudojimo jomis tvarkos. Tad netinkamai įgyvendinus informavimo pareigą asmuo iš esmės neturi galimybių pasinaudoti jam priklausančiomis teisėmis. Netinkamo informavimo problemos egzistavimą patvirtina ir Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Bendrosios psichologijos katedros atliktas procedūrinio teisingumo tyrimas, kurio metu apklausiant nuteistuosius nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo metu beveik pusei jų (47,9%) nebuvo išaiškinta nė viena jų teisė, taip pat absoliuti dauguma apklaustųjų (81,6%), kuriems teisės buvo išaiškintos, nurodė, kad tai buvo padaryta formaliai.⁶⁹

IV. 2. Teisė apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų veiksmus

Tikslinių grupių apklausos parodė, jog praktikoje problemų kelia ir sulaikytųjų bei suimtųjų teisės apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno bei prokuroro veiksmus įgyvendinimas. Sulaikytieji ir suimtieji dažnai yra nelinkę pasinaudoti apskundimo teise, kadangi tai lemia įtampą bei santykių pablogėjimą tarp skundžiančiojo ir pareigūno, su kuriuo jis priverstas bendrauti, o kartais - ir priešiškus pareigūno veiksmus, tokius kaip psichologinį spaudimą atsiimti pateiktą skundą.⁷⁰

Tikslinių grupių apklausos atskleidė, kad suimtieji ir sulaikytieji, bandydami pasinaudoti apskundimo teise, susiduria su atsainiu pareigūnų požiūriu, kartais netgi atsisakymais skundus registruoti ar perduoti atitinkamam prokurorui.⁷¹ Apskritai į apskundimo galimybę žiūrima tik kaip į formalus pobūdžio teisę, o realus jos realizavimas paliekamas advokatui.⁷² Pabrėžtina, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, kai neregistruojant skundų, jų neįteikiant prokurorui ar pasitelkiant psichologinį spaudimą yra tiesiogiai arba netiesiogiai užkertamas kelias pasinaudoti apskundimo galimybe arba šios teisės įgyvendinimas yra apsunkinamas, pažeidžia BPK. BPK 45

straipsnis, nustatantis ikiteisminio tyrimo pareigūnų pareigą informuoti asmenis apie jų teises, taip pat įtvirtina pareigūnų pareigą užtikrinti galimybę šiomis teisėmis pasinaudoti.

IV. 3. Teisė į gynėją

Šiek tiek mažiau problemų kyla su teisės į gynėją užtikrinimu. BPK 50 straipsnis nustato, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas privalo išaiškinti įtariamajam ir kaltinamajam jo teisę turėti gynėją nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento ir suteikti galimybę šia teise pasinaudoti. Atliktos tikslinių grupių apklausos rodo, kad praktikoje sulaikytiesiems gynėjas paprastai visada pasiūlomas.⁷³ Tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnai teisę į gynybą supranta itin formaliai, asmens pasiteiraujama, ar jis norės turėti advokatą, nedetalizuojant pačios teisės turinio ir reikšmės asmens procesinei padėčiai.⁷⁴ Kaip jau minėta, toks teisės įvardijimas ar vien paklausimas, ar šia teise bus naudojama, nedetalizuojant pačios teisės esmės ir jos reikšmės atitinkamam asmeniui, negali būti laikomas tinkamu teisės išaiškinimu BPK 45 ir 50 straipsnio prasme.

Pastebėtina ir tai, jog vykdytos grupinės apklausos atskleidė itin neigiamą valstybės skirtų advokatų darbo vertinimą, buvo pabrėžiama, kad šie gynėjai nesigilina į jiems paskirtos bylos aplinkybes, nesiima veiksmų tinkamai atstovauti kaltinamajam.⁷⁵

IV. 4. Suimtujų teisė pasimatyti

Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo (toliau - Suėmimo vykdymo įstatymas) 22 straipsnis nustato, kad suimtojo pasimatymų skaičius su giminaičiais ir kitais asmenimis yra neribojamas, tačiau pasimatymai leidžiami tik esant ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro arba teismo, kurio žinioje yra byla, rašytiniam sutikimui.⁷⁶ Toks ribojimas vertintinas neigiamai.

Kardomųjų priemonių, taigi ir suėmimo, paskirtis yra užtikrinti įtariamojo dalyvavimą baudžiamajame procese ir tinkamą šio proceso įvykdymą bei užkirsti naujas nusikalstamas veikas.⁷⁷ Asmens izoliavimas nėra vienas iš suėmimo tikslų, ir turi būti taikomas tik tiek, kiek tai reikalinga šiai kardomajai priemonei keliamiems tikslams pasiekti. Ypatingai kritikuotinas šios tvarkos taikymas ikiteisminio tyrimo stadijoje, sprendimą dėl pasimatymų suteikimo paliekant tyrimui vadovaujančiam prokurorui. Tokiu atveju atsisakymas leisti

pasimatymus gali būti naudojamas ne tik kaip tinkamo ikiteisminio tyrimo užtikrinimo, bet ir kaip spaudimo priemonė, siekiant suimtajį priversti bendradarbiauti. *Suėmimo vykdymo įstatymas* nustato, kad sprendimas atsisakyti leisti pasimatyti visais atvejais turi būti motyvuotas,⁷⁸ tačiau vien toks reikalavimas nėra pakankama priemonė siekiant užtikrinti, jog priimant sprendimą nebus piktnaudžiaujama suteikta diskrecija.

Suimtojo pasimatymų su giminaičiais ir kitais asmenimis ribojimas turėtų būti taikomas tik tais atvejais, kai to reikalauja suėmimo skyrimo pagrindai. Iš esmės vienintelis atvejis, kai suėmimo pagrindas gali pateisinti atsisakymą asmeniui leisti pasinaudoti teise į pasimatymą, yra suėmimo skyrimas pagrįstai manant, kad įtariamasis per kitus asmenis trukdys procesui.⁷⁹ Suėmimą asmeniui paskyrus remiantis kitais pagrindais, neturėtų būti numatoma galimybė atsisakyti jam leisti pasinaudoti teise į pasimatymą.

V. Sulaikymu ir suėmimu padarytos žalos atlyginimas

BPK įtvirtinta, jog „asmuo, kuris buvo nepagrįstai sulaikytas ar suimtas, turi teisę į žalos atlyginimą įstatymų nustatyta tvarka“.⁸⁰ Šio principo įgyvendinimą iš dalies detalizuoja BPK 46 straipsnis, nustatantis, jog tais atvejais, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas nenustačius nusikalstamos veikos, asmeniui, kuris buvo suimtas, turi būti išaiškinta neteisėtu suėmimu ar sulaikymu padarytos žalos atlyginimo tvarka. Taip pat šiais neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo tvarka turi būti išaiškinta, kai priimamas išteisinamasis nuosprendis. BPK šią pareigą numato prokurorui ir teisėjui.

ŽTSI atliktos tikslinių grupių apklausos rodo, jog praktikoje asmenis su teise į žalos atlyginimą paprastai supažindina su jais dirbantys ikiteisminio tyrimo pareigūnai, šios teisės turinį išmanantys tik paviršutiniškai, ir dažnai nesuinteresuoti tinkamai jos pristatyti.⁸¹ Patys apklaustieji pasinaudojimo šia teise galimybes vertino itin skeptiškai, įvardindami ją kaip neįgyvendinamą praktikoje, kartais net siedami bandymus pasinaudoti šia teise su po to sekančiais priešiškais policijos pareigūnų veiksmais.⁸²

Lietuvos teisės aktai numato teisę į turtinės ir neturtinės žalos, padarytos sulaikymu ar suėmimu, atlyginimą. Tačiau padaryta žala atlyginama ne visais atvejais, kai nutraukiamas ikiteisminis tyrimas ar priimamas išteisinamasis nuosprendis, o tik tais, kai sulaikymas ar suėmimas pripažįstami neteisėtais. LAT yra ne kartą išaiškinęs, kad baudžiamosios bylos nutraukimas ar išteisinamojo nuosprendžio priėmimas savaime nereiškia, kad taikytos kardomosios priemonės buvo neteisėtos ir atsiranda teisė į jomis padarytos žalos atlyginimą.⁸³ Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog asmens veiksmai bei jo sulaikymo aplinkybės gali lemti, kad ši procesinė prievartos priemonė, o vėliau ir suėmimas, gali būti pritaikyta pagrįstai, nors ir neteislingai, manant, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, ir todėl teisė į žalos atlyginimą neatsiranda.⁸⁴ Viena vertus, tokia praktika suprantama, siekiant užtikrinti teisėsaugos institucijų ir teismų galimybes vykdyti savo funkcijas nebijant nepagrįstai plačiai taikomos atsakomybės. Kita vertus, nepaisant to, jog tam tikrais atvejais sulaikymas ar suėmimas pritaikomas asmeniui, nepadarusiam nusikalstamos veikos esant tvirtam pagrindui manyti, jog šio asmens atžvilgiu procesinės prievartos ar kardomųjų priemonių taikymas yra reikalingas, šis asmuo vis viena patiria ir turtinės, ir neturtinės žalos. Todėl tokiais atvejais turėtų būti svarstomas bent dalinis patirtos žalos atlyginimas.

V.1. Žalos atlyginimas neteisimine tvarka

Neteisėtu sulaikymu ar suėmimu padaryta žala gali būti atlyginama pasinaudojant viena iš dviejų alternatyvių įstatymuose numatytų tvarkų. Viena iš tokios žalos atlyginimo tvarkų yra neteisiminė, įgyvendinama su prašymu atlyginti žalą kreipiantis į Teisingumo ministeriją, remiantis *Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymu* (toliau - Žalos atlyginimo įstatymas).⁸⁵ Galimybė pasinaudoti šia tvarka yra terminuota - asmuo dėl žalos atlyginimo privalo kreiptis ne vėliau kaip per 3 metus nuo sužinojimo, jog jam taikytas sulaikymas ar skirtas suėmimas buvo neteisėti.⁸⁶ Sužinojimas paprastai siejamas su susipažinimu su atitinkamu prokuroro ar teismo sprendimu. Paduodamas prašymą Teisingumo ministerijai asmuo taip pat turi pateikti įsiteisėjusį prokuroro ar teismo sprendimą, kuriame nurodomi taikant sulaikymą ar skiriant suėmimą padaryti pažeidimai.⁸⁷ Taigi šia tvarka asmuo gali pasinaudoti tik tuo atveju, kai jo atžvilgiu padaryti pažeidimai jau buvo oficialiai konstatuoti.

Žalos atlyginimo įstatymas nustato ribotą atlyginamos žalos dydį: atlyginant patirtą turtinę žalą išmokama ne didesnė nei 10 000 litų suma, o neturtinę žalą - ne didesnė nei 5 000 litų suma.⁸⁸ Tai yra maksimalios atlygintinos sumos, nepriklausomai nuo asmeniui taikyto suėmimo laikotarpio ir kitų galimai asmens patirtų suvaržymų. Atsižvelgiant į tai, kad sulaikymas gali trukti keletą mėnesių ar, bylai pasiekus teismą, net keletą metų, realiai asmens patirta turtinė žala gali gerokai viršyti nustatytą 10 000 litų ribą. Tas pats taikytina ir neturtinei žalai - ilgalaikio neteisėto suėmimo atveju numatyta 5 000 litų suma nelaikytina pakankama patirtos žalos atlyginimui. Todėl *Žalos atlyginimo įstatyme* numatytas kompensavimas negali būti laikomas pakankamu visais atvejais.

V.2. Žalos atlyginimas teismine tvarka

Asmuo, kuris nesutinka su Teisingumo ministerijos siūlomu žalos atlyginimu (ar atsisakymu atlyginti žalą) arba nenori naudotis šia tvarka, žalos atlyginimo gali siekti teismine tvarka. Tokio reikalavimo pagrindą numato *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (toliau - CK). CK 6.272 straipsnis nustato, kad valstybė privalo visiškai atlyginti žalą, atsiradusią dėl *inter alia* neteisėto sulaikymo ir neteisėto suėmimo, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Valstybė turi pareigą atlyginti ir turtinę, ir neturtinę

žalą. Tokiam ieškiniui nustatytas trejų metų senaties terminas.⁸⁹ Pateikiant reikalavimą dėl žalos atlyginimo teismine tvarka, skirtingai nei naudojantis neteismine, maksimali atlyginimo suma nėra numatyta.

Svarbu pabrėžti, jog asmuo, siekdamas žalos atlyginimo teismine tvarka, skirtingai nei kreipdamasis į Teisingumo ministeriją, neprivalo pateikti prokuroro ar teismo sprendimo, kuriuo būtų konstatuotas asmens atžvilgiu taikyto sulaikymo ar suėmimo neteisėtumas. LAT yra išaiškinęs, kad neteisėti veiksmai - neteisėtas sulaikymas ar suėmimas - kuriais padaryta žala valstybė privalo atlyginti, „yra procesiniai teisiniai veiksmai, tiesiogiai reglamentuojami baudžiamojo proceso ir administracinės teisės normų. Tuo tarpu iš šių veiksmų kilusi valstybės deliktinė atsakomybė yra civilinės teisės institutas. Tai lemia, kad civilinės atsakomybės taikymo atveju teisės saugos institucijų veiksmų teisėtumo vertinimas nėra tapatus tų pačių veiksmų vertinimui baudžiamosios procesinės ar administracinės teisės požiūriu“.⁹⁰ Taigi asmens sulaikymas ar suėmimas, nagrinėjant bylą civiline tvarka, gali būti pripažintas neteisėtu ir tais atvejais, kai to nepadarė prokuroras ikiteisminio tyrimo metu ar teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą.

LAT yra nurodęs, kad kiekvienu atveju sprendžiant dėl valstybės atsakomybės, vadovaujantis civilinėmis procesinėmis įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklėmis, turi būti vertinama, ar asmens baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas esant pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtarimą, bylos nutraukimo, taip pat asmens išteisinimo pagrindai, procesinių veiksmų teisėtumo įvertinimas baudžiamojo proceso teisės normų nustatyta tvarka.⁹¹ Asmens sulaikymo ar suėmimo teisėtumas taip pat turi būti tikrinamas juos įvertinant ne vien pagal BPK normas, bet ir pagal EŽTK 5 straipsnį, įtvirtinantį asmens teisę į laisvę ir saugumą.⁹² Spręsdamas dėl atlygintinos žalos, LAT yra pasisakęs, jog, neteisėtai suvaržius asmens laisvę, jam visais atvejais neišvengiamai padaroma tam tikra neturtinė žala.⁹³

Apibendrinant galima teigti, jog dabartinė sulaikymo ir suėmimo padarytos žalos atlyginimo sistema nėra pakankama tinkamam kompensavimui užtikrinti. Teisės aktai nenumato galimybės bent iš dalies atlyginti žalos asmeniui tais atvejais, kai jo laisvė buvo suvaržyta laikantis įstatymų, tačiau vėliau įtarimai nepasitvirtino. Siekiant žalos atlyginimo neteismine tvarka, net šiurkščių ir ilgai trukusių pažeidimų atvejais, maksimalios galimos kompensacijos yra sąlyginai mažos ir negali būti laikomos adekvačiu ir proporcingu patirtos žalos atlyginimu. Taigi ilgalaikių pažeidimų aukos, siekdamos visiško žalos atlyginimo, yra priverstos bylinėtis su valstybe. Tai savo ruožtu lemia laikotarpio iki realaus žalos atlyginimo pailgėjimą bei galimas dideles papildomas išlaidas.

VI. Išvados ir pasiūlymai

Vertinant dabar galiojančio sulaikymo ir suėmimo teisinio reguliavimo sistemą, galima teigti, jog teisės aktuose yra įtvirtintos pagrindinės ir svarbiausios asmenų, kuriems šios priemonės taikomos, teisės bei gynybos priemonės. Tačiau praktikoje šios nuostatos dažnai įgyvendinamos netinkamai, taip pat pastebima nemažai smulkesnių reglamentavimo problemų, kurias reikėtų pašalinti taisant teisės aktus.

Šiuo metu galiojantis reglamentavimas nenumato konkrečių ribojimų, kurie leistų sulaikymą taikyti maksimalų laikotarpį (48 val.) tik išimtiniais atvejais, taip užtikrinant kiek įmanoma siauresnį asmens teisių varžymą. Taip pat nėra numatytas realiai veikiantis sulaikymo kontrolės mechanizmas, kuris pagrįstų skundų atveju leistu nutraukti šios procesinės prievartos priemonės taikymą.

Dažnai perdėtai varžomos asmenų teisės ikiteisminio tyrimo metu taikant suėmimą, o ne švelnesnes kardomasias priemones. Teismai paprastai suėmimą skiria itin noriai, tinkamai neatsižvelgdami į aplinkybę, jog tai pati griežčiausia kardomoji priemonė. Tokiu būdu praktikoje suėmimui nepagrįstai suteikiamas pagrindinės

priemonės, pasitelktinos tinkamam baudžiamajam procesui ir asmens dalyvavimui jame užtikrinti, statusas. Prie tokios ydingos situacijos prisideda ir šios srities reglamentavimas, apribojantis galimybes skirti švelnesnes priemones. BPK taip pat nenustato jokio suėmimo taikymo laikotarpio apribojimo po to, kai bylą pradeda nagrinėti teismas. Tokiu būdu sudaromos prielaidos suėmimą tęsti labai ilgai, galimai net sukuriant situacijas, kai asmuo visą laisvės atėmimo bausmę atlieka dar prieš priimant apkaltinamąjį nuosprendį.

BPK aiškiai įtvirtina sulaikytųjų ir suimtųjų teises bei ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir

prokurorų pareigas šias teises garantuoti bei apie jas informuoti pačius asmenis. Tačiau praktikoje asmenims šios teisės neretai atskleidžiamos netinkamai, o kartais apskritai neatskleidžiamos. Be to, pareigūnų nebendradarbiavimas ar net priešiškus ir šių teisių turinio nepakankamas išmanymas apsunkina asmenų galimybę jomis pasinaudoti. Įstatymai taip pat nepagrįstai riboja suimtųjų galimybę pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis.

Sulaikymu ir suėmimu padarytos žalos atlyginimo mechanizmas pernelyg apsunkina ilgalaikių ir sunkių pažeidimų aukų galimybes gauti kompensaciją. Žalą atlyginant neteismine tvarka numatytos sąlyginai mažos mokėtinos kompensacijų sumos, todėl sunkių pažeidimų aukos yra priverstos žalos atlyginimo siekti sudėtingu, ilgu bei galimai brangiu teisiniu keliu.

Atsižvelgiant į padarytas išvadas, siūloma:

1. BPK įtvirtinti nuostatą, kad sulaikymas maksimalų terminą (48 val.) gali būti taikomas tik išimtiniais atvejais, o nepagrįstai ilgas sulaikymas laikytinas neteisėtu.
2. BPK įtvirtinti specialią laikino sulaikymo apskundimo tvarką, leidžiančią nutraukti šios procesinės prievartos priemonės taikymą, nesant jos pagrindų.
3. BPK įtvirtinti teismo galimybę skirti švelnesnę nei suėmimas kardomąją priemonę asmenims, kurie prieš tai buvo sulaikyti, taip pat galimybę aukštesnės instancijos teismams skirti švelnesnę priemonę sprendžiant skundą dėl suėmimo skyrimo ar pratęsimo.
4. BPK nustatyti aukštesnį minimalios laisvės atėmimo bausmės, kuriai gresiant gali būti skirtas suėmimas, „slenkstį“, taip atsisakant suėmimo skyrimo, kai asmuo kaltinamas mažesnio pavojingumo nusikalstamomis veikomis.
5. Gražinti į BPK nuostatą, jog baudžiamojo proceso metu suėmimo negalima taikyti ilgiau nei du trečdalius didžiausios laisvės atėmimo bausmės, numatytos už sunkiausią nusikaltimą, kuriuo kaltinamas suimtas.
6. BPK įtvirtinti reglamentavimą, visais atvejais užtikrinantį suimtojo galimybę dalyvauti teismo posėdyje, kuriame svarstomas jam skirtas suėmimo pratęsimas.
7. Iš *Suėmimo vykdymo įstatymo* pašalinti galimybę neleisti suimtajam pasinaudoti pasimatymo teise, kai suėmimas skirtas kitais pagrindais, nei manant, kad įtariamasis per kitus asmenis trukdys procesui.
8. *Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatyme* numatyti didesnes galimas išmokėti žalos atlyginimo sumas, siekiant

užtikrinti tinkamą žalos atlyginimą ilgalaikių pažeidimų, susijusių su neteisėtu suėmimu, aukoms.

9. BPK ir *Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatyme* numatyti galimybę bent iš dalies kompensuoti asmeniui sulaikymu ar suėmimu padarytą žalą, kai šios priemonės jam taikytos laikantis įstatymų, tačiau vėliau įtarimai nepasitvirtino.
10. Šviesti visuomenę bei teisėsaugos ir teisėtvarkos atstovus (ikiteisminio tyrimo pareigūnus, prokurorus, teisėjus) apie suėmimo taikymu daromą žalą bei alternatyvių, švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo galimybes ir svarbą.
11. Papildomai apmokyti prokurorus ir ikiteisminio tyrimo pareigūnus apie suimtųjų ir sulaikytųjų procesines teises ir jų svarbą, siekiant užtikrinti tinkamą šių teisių išaiškinimą ir apsaugą.
12. Teisingumo ministerijai remti ir vykdyti tolesnius tyrimus sulaikymo ir suėmimo srityse, siekiant nustatyti realų atskleistų problemų mastą bei efektyviausius jų sprendimo būdus.

Išnašos

- 1 G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, „Baudžiamojo proceso teisė“. Vilnius, 2011. P. 252.
- 2 BPK 140 str. 1, 2 d.
- 3 G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, „Baudžiamojo proceso teisė“. Vilnius, 2011. P. 253.
- 4 Ibid. P. 254.
- 5 „Seimo kontrolierius: laikinojo sulaikymo terminas turi būti pagrįstai trumpas“, <http://www.alfa.lt/straipsnis/138094/Seimo.kontrolierius..laikinojo.sulaikymo.terminas.turi.butipagrįstaitrumpas=2007-05-24_17-07/>, prisijungta 2012-05-29.
- 6 Baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas, Nr. IX-785, 2002-03-14, Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
- 7 Baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, Kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymas, Nr. X-1236, 2007-06-28, Valstybės žinios, 2007-07-21, Nr. 81-3312. 29 str.
- 8 BPK 140 str. 4 d.
- 9 Ibid.
- 10 BPK III skyrius, pirmas skirsnis.
- 11 BPK 62, 63 str.
- 12 BPK 62 str. 3 d.
- 13 BPK 64 str. 2 d.
- 14 BPK 44 str. 3 d.
- 15 BPK 119 str.
- 16 BPK 121str. 1 d.
- 17 BPK 122 str. 1 ir 5 d.
- 18 BPK 122 str. 7 ir 8 d.
- 19 G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, „Baudžiamojo proceso teisė“. Vilnius, 2011. P. 228.
- 20 BPK 119 str. kardomosioms priemonėms keliami šie tikslai: užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą baudžiamajame procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms.
Reikia pastebėti, jog dėl pastarojo tikslo akademinėje literatūroje kyla diskusijų, ir su juo ne visada sutinkama.
- 21 EŽTT sprendimas Cabala v. Poland (33492/96), 2000 gruodžio 21 d. 83 pastraipa.
- 22 Vidaus reikalų ministerija, Informatikos ir ryšių departamentas, Statistinės ataskaitos apie nusikalstamas veikas, užregistruotas ir ištirtas ikiteisminio tyrimo įstaigose, Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu, 2007-2011 m. <http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml>, prisijungta 2012-01-23.
- 23 Ibid.
- 24 BPK 125 str. 2 d. 4 p.
- 25 BPK 127 str. 7 d.
- 26 BPK 122 str. 7 d.
- 27 Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo 2010 lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-733-106/2010, Kauno apygardos teismo 2011 gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1694-175/2011, Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-184/2011.
- 28 Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-641-303/2011.
- 29 Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-28-174/2009, Panevėžio apygardos teismo 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1115-193/2011.
- 30 EŽTK 5 str. 1 dalies c punktas.
- 31 EŽTT sprendimai W. v. Switzerland (14379/88), 1993 sausio 26 d., 33 pastraipa; Smirnova v. Russia (46133/99 ir 48183/99), 2003 liepos 24 d., 60 pastraipa; Cabala v. Poland (23042/02), 2006 rugpjūčio 8 d., 31 pastraipa.

- 32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“. 8 punktas.
- 33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“. 8 punktas.
- 34 Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-618-303/2011.
- 35 Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-641-303/2011.
- 36 Vilniaus apygardos teismo 2011 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1K-650-303/2011.
- 37 Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-187-2005.
- 38 BPK 123 str. 4 d.
- 39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“. 26 punktas.
- 40 Panevėžio apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-727-491/2011, Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-378/2011.
- 41 BPK 140 str. 2 dalis nustato, kad asmuo, kuris nebuvo užkluptas darant nusikalstamą veiką, gali būti sulaikomas tik nesant galimybės prieš tai skubiai kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl suėmimo skyrimo.
- 42 BPK 123 str. 3 dalis.
- 43 BPK 123 str. 5 dalis.
- 44 BPK 122 str. 8 dalis.
- 45 BK 273 str., numatytas laisvės atėmimas iki dviejų metų.
- 46 BK 290 str., numatytas laisvės atėmimas iki dviejų metų.
- 47 A. M. van Kalmthout, M. M. Knapen, C. Morgenstern (redaktoriai), „An Analysis of Minimum Standards in Pre-trial Detention and the Grounds for Regular Review in the Member States of the EU“. An introductory summary of the study. JLS/D3/2007/01. Tilburg/Greifswald 2009.
<<http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/IntroductorySummary230309.pdf>>, prisijungta 2012-02-27.
- 48 BPK 127 str. 1 d.
- 49 BPK 127 str. 2 d.
- 50 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio mėn. 30 d. nutarimas Nr. 50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“. 24 punktas.
- 51 Lietuvos apeliacinio teismo 2005 sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-17-2005.
- 52 Lietuvos apeliacinio teismo 2005 spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-187-2005.
- 53 BPK 127 str. 9 d.
- 54 BK 66 str.
- 55 Taip pat pasitaiko atvejų, kai asmeniui, kuriam ilgą laikotarpį taikytas suėmimas, apskritai neskiriama laisvės atėmimo bausmė. Tokie atvejai laikytini šurkščiais žmogaus teisių pažeidimais.
<http://www.alfa.lt/straipsnis/11037685/Neteiseta.moters.ikalinima.teismas.ivertino.40.tukst..Lt=2011-04-12_17-19/>, prisijungta 2012-05-31.
- 56 G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, „Baudžiamojo proceso teisė“. Vilnius, 2011. P. 236-237.
- 57 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 22(2), 29, 64(3), 78(1), 95, 96, 97, 99, 101(1), 104, 105, 106, 107, 112, 137, 160, 212, 239 ir 455 straipsnių pakeitimo ir papildymo 22(3)-22(5), 104(1)-104(4), 109(1)-109(3) straipsniais įstatymas, Nr. I-1347, 1996-05-28, Valstybės žinios, 1996-06-05, Nr. 53-1248. 15 str.
- 58 BPK 127 str. 6 d.
- 59 EŽTT sprendimai Lebedev v. Russia (4493/04), 2007 spalio 25 d., 113 pastraipa, Korneykova v. Russia (39884/05), 2012 sausio 19 d., 69 pastraipa.
- 60 EŽTT sprendimas Lebedev v. Russia (4493/04), 2007 spalio 25 d., 113 pastraipa.
- 61 EŽTT sprendimai Graužinis v. Lithuania (37975/97), 2000 spalio 10 d., 33-34 pastraipos, Lebedev v. Russia (4493/04), 2007 spalio 25 d., 113 pastraipa, Korneykova v. Russia (39884/05), 2012 sausio 19 d., 69 pastraipa.
- 62 EŽTT sprendimai Graužinis v. Lithuania (37975/97), 2000 spalio 10 d., 33 pastraipa.
- 63 BPK 50 str.
- 64 BPK 62, 63 str.
- 65 BPK 45 str.
- 66 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“. Klausimas 5.2. Žr. Priedas 1.

- Pabrėžtina, jog šio tyrimo metu buvo vykdomos fokus grupių apklausos, kurių metu apklausti 25 nuteistieji, kuriems buvo taikytas sulaikymas ir/ar suėmimas. Todėl tyrimo metu gauti duomenys vertintini kaip atskleidžiantys problemos egzistavimą, tačiau nėra pakankami įvertinti jos mastui.
- 67 Ibid.
- 68 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“ . Klausimas 5.1. Žr. Priedas 1.
- 69 Tyrimo „Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje, civilinėje ir administracinėje justicijoje“ baigiamoji ataskaita. 2011 m. 69-74 psl. Pabrėžtina, jog cituojami rezultatai tyrimo metu gauti kognityvinio interviu būdu apklausus 73 nuteistuosius, todėl nėra pakankami bandant įvertinti realių aptariamų problemos mastą.
- 70 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“ . Klausimas 5.2. Žr. Priedas 1.
- 71 Ibid.
- 72 Ibid.
- 73 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“ . Klausimas 5.1. Žr. Priedas 1.
- 74 Ibid.
- 75 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“ . Klausimas 5.4. Žr. Priedas 1.
- 76 Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas, Nr. I-1175, 2008-07-01, Valstybės žinios, 2008-07-17, Nr. 81-3172.
- 77 BPK 119 str.
- 78 Suėmimo vykdymo įstatymo 22 str. 1 d.
- 79 BPK 122 str. 3 d.
- 80 BPK 44 str. 4 d.
- 81 R. Uscila, „Sulaikytųjų/suimtųjų laikymo sąlygos bei atskirų teisių įgyvendinimo aspektai“ . Klausimas 5.3. Žr. Priedas 1.
- 82 Ibid.
- 83 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2010.
- 84 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2006. Šiuo atveju buvo nuspręsta, kad asmuo, kuris sulaikymo metu tvarkė kontrabandinės prekes bei nepakluso teisėtiems pareigūnų reikalavimams, buvo sulaikytas, o vėliau - suimtas, teisėtai, nepaisant to, kad

vėliau ikiteisminis tyrimas jo atžvilgiu buvo nutrauktas.

- 85 Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas, Nr. IX-895, 2005-10-18, Valstybės žinios, 2005-10-27, Nr. 127-4532.
- 86 Žalos atlyginimo įstatymo 3 str. 1 d.
- 87 Žalos atlyginimo įstatymo 3 str. 4 d.
- 88 Žalos atlyginimo įstatymo 4 str. 1 d.
- 89 CK 1.125 str. 8 d.
- 90 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-219/2010.
- 91 Ibid.
- 92 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-390/2005.
- 93 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010.

